

Dags att avveckla helhetssynen?

Bengt Börjeson

Man kan vara ironisk över socialtjänstens portalparagraf. Inte leder tillämpningen av SOL till att vi uppnår jämlikhet i samhället! Men skrivningen förutsätter ju en plågsam medvetenhet om vad den "gamla" socialvården faktiskt innebar av patriarkalisk förmätenhet. Att bortse från detta som Lagerberg gör är att vara historielös i sitt perspektiv hävdar i nedanstående kommentar Bengt Börjeson, professor i socialt arbete vid Umeå universitet.

Hur fungerar dagens svenska grundskola? Den var i varje fall uttänkt för att vara ett av de viktigaste samhällsliga instrumenten för att utjämna kulturella skillnader mellan barn från olika samhällsklasser och för att åstadkomma lika livschanser för deras del.

Överklassen och de välsituerade skulle inte kunna behålla sitt gamla kunskapsprivilegium – vilket mer eller mindre garanterades genom att vi sorterade eleverna in i läroverket respektive folkskolan.

Skolans och värnpliktens effekter

Ur denna synpunkt är väl grundskolan en av de stora samhällsliga besvikelserna: all forskning pekar på att grundskolan fungerar alldeles utmärkt och konsekvent som ett sorteringsinstrument inför framtida gymnasie- och universitetsstudier. Grundskolans sammanhållna klasser bygger in skiktningmekanismerna inom klassrummets väggar och där socialiseras eleverna att mer eller mindre nödtorftigt acceptera skilda livsroller och livschanser. När acceptansen inte blir fullständig kallar vi det för disciplinproblem!

Det är naturligtvis viktigt att känna till denna aspekt av skolans faktiska sociala funktion. Trodde

vi att skolan bara lärde eleverna att läsa och räkna så skulle vår verklighetsuppfattning vara mycket defekt.

Låt mig ta ett exempel till. För många år sedan genomförde jag en studie av vilka förändringar som inträffade – psykologiskt sett – då värnpliktiga genomgår sin grundläggande militärtjänst. De lär sig naturligtvis inte bara att marschera, skjuta prick och sova i tält. Utbildningen påverkar deras uppfattning om våra möjligheter att försvara oss mot angrepp (och följaktligen också deras försvarsvilja). Men utbildningen visade sig också ha ganska djupgående effekter – hur seglivade de var vet jag inget om – rörande de värnpliktigas människo- och samhällsuppfattning. De var mycket mer benägna efter utbildningen än före att anse att landet "behövde en stark ledare", att det var en avgörande skillnad mellan "starka och svaga människor", att det var befogat med stora materiella skillnader mellan människors livsvillkor.

Den militära utbildningen gjorde dem mer auktoritetsberoende eller skapade något av en "auktoritär personlighet". Jag kan tillägga att en rad intressanta studier rörande universitetsutbildningens långsiktiga effekter visar precis samma sak: en djupgående inverkan på de studerandes människo- och samhällsuppfattning långt vid sidan av de officiella studiemålen.

Den växande kunskapen om att varje samhällslig organisation skapar och befäster den samhällsliga verkligheten utanför det omedelbara målet för denna verksamhet kan vi naturligtvis inte blunda för.

.....
Trodde vi att skolan bara lärde eleverna att läsa och räkna skulle vår verklighetsuppfattning vara mycket defekt.
.....

Skulle vi låtsas om att inte skolan spelar en roll för upprätthållandet och upprättandet av kunskapsklyftor?

Dagmar Lagerberg verkar benägen att besvara den frågan jakande: hon visar ju i sin lilla studie att man allt oftare betonar de vida samhälleligt orienterade målsättningarna, att dessa mål är något befattningshavarna är osäkra om och tvehågsna när det gäller att finna instrument för deras förverkligande.

Frågor man "avnämarna", "brukarna", "klienterna" och allt vad vi kallar dem så är de också hjärtligt ointresserade av de "övergripande målen". Klienten på socialkontoret ger tusan i samhällets jämlikhet men är desto mer intresserad av att få det bistånd han/hon är berättigad till!

Jag skulle ha kunnat slå vad om att resultaten skulle bli precis dessa – Lagerbergs studie är farligt nära att vara forskning för forskningens skull.

Våra genuina syften

Men bortse från detta. Min poäng är helt enkelt att kunskapen om att de verksamheter vi organiserar har de långtgående effekter jag beskrivit – och det är kunskaper som vi inte känt till tidigare – självklart påverkar målbeskrivningarna för verksamheterna i fråga. Och inte bara målbeskrivningarna utan också våra genuina syften.

Man kan vara ironisk över socialtjänstens portalparagraf – inte leder tillämpningen av SoL till att vi uppnår jämlikhet i samhället! Men den skrivningen förutsätter ju en plågsam medvetenhet om vad den "gamla" socialvården faktiskt innebar av patriarkalisk förmåtenhet gentemot de utsatta grupperna i samhället. Att bortse från detta som Lagerberg gör

.....

De överdådiga målbeskrivningarna representerar ett språk som politikerna talar och riktar till sig själva.

.....

är att vara historielös i sitt perspektiv; fatalt eftersom hennes undersökning faktiskt använder sig av historiska data.

Till slut vill jag säga att de överdådiga målbeskrivningarna sannolikt mindre riktar sig till tjänstemän och myndigheter av olika dignitet: de representerar ett språk som politikerna talar och riktar till sig själva. Målbeskrivningarna är en slags politisk retorik men antagligen fulla av substans när det gäller politikernas avsikter att förändra världen. Jag misstänker inte en sekund att Stellan Arvidsson, Tage Erlander, Gunnar Helén och andra skolpolitiker för att inte ämna skapa en skola som skulle vara ett instrument för jämlikheten i vårt samhälle. Det är bara det att de inte lyckades så väl.

Det finns ett problem när det gäller helhetssyn och målutveckling emellertid. Den yviga skrivningen kan många gånger användas inte som en besvärjelse för att förändra världen men i stället som en mystifikation för att göra verkligheten ogenomskinglig. Det är en företeelse som Lagerberg inte alls diskuterar och inte kan diskutera med den undersökningsmetod hon använt. Men om Dagmar Lagerberg har någon "totalitet i ambitionerna" så återkommer hon väl till den frågan.